

JOEGOSLAVIË-TRIBUNAAL:

Pionieren in internationaal strafrecht

FOTO: Joegoslavië-tribunaal

Het Joegoslavië-tribunaal heeft zich sinds de oprichting in 1993 een belangrijke plek verworven in de internationale rechtsorde. Inmiddels is het einde in zicht, want de zaken lopen langzamerhand af. Milošević en Karadžić zijn namen die iedereen kent. Maar hoe werkt het tribunaal eigenlijk? Waar ontleent het zijn bevoegdheid aan en welk recht wordt er gesproken? Mischa Wladimiroff, advocaat, en Fons Orie, voormalig advocaat en nu rechter in het tribunaal, vertellen erover.

door **Henriette van Wermeskerken**

In 1991 begon de burgeroorlog in voormalig Joegoslavië. De smeltkroes van volkeren die Joegoslavië was – in Bosnië en Herzegovina woonden bijvoorbeeld 43 procent Bosnische Moslims, 33 procent Bosnische Serviërs en 17 procent Bosnische Kroaten – bleek een kruitvat. De Veiligheidsraad van de Verenigde Naties greep in door het Joegoslavië-tribunaal (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, ICTY) in te stellen. Dat gebeurde in 1993. Het tribunaal is gevestigd in Den Haag in het voormalige Aegon-gebouw, naast het World Forum. Bij het tribunaal worden verdachten vervolgd voor misdrijven die zijn begaan in de strijd in voormalig Joegoslavië. Het bestaan van het tribunaal is dan ook tijdelijk; het wordt opgeheven als de zaak tegen de laatste verdachte is afgerond.

Reizen in Bosnië

“Toen ik Radovan Karadžić ontmoette in 1995 maakte hij zich geen zorgen over het tribunaal”, vertelt advocaat Misha Wladimiroff. “Hij zei op een bijna kwajongensachtige manier dat hij niet verwachtte dat hij ooit voor het tribunaal zou moeten verschijnen.”

Het heeft even geduurd, maar nu moet Karadžić zich toch verantwoorden in Den Haag. Zijn proces begon in oktober vorig jaar. Wladimiroff zocht hem vijftien jaar geleden op in het kader van de verdediging van Duško Tadić, de eerste verdachte die voor het tribunaal verscheen. “Tadić werd verdacht van misdrijven die op verschillende plaatsen en tijdstippen waren begaan. Hij ontkende dat hij toen op die plekken was geweest, dus de verdediging was erop gericht om aan te ▶

International Criminal Court

Na de oprichting van het Joegoslavië-tribunaal in 1993 en het Rwanda-tribunaal in 1994 ontstond langzamerhand wereldwijd de overtuiging dat een permanent strafhof nodig was, in plaats van tijdelijke tribunaal. In 1998 tekenden 120 landen een verdrag tot oprichting van een permanent internationaal strafhof, het Statuut van Rome. In 2002 werd het Internationale Strafhof (International Criminal Court, ICC) opgericht. De taak van het ICC is de berechting van schendingen van internationaal humanitair recht. Het ICC is geen orgaan van de Verenigde Naties, maar een onafhankelijke organisatie, gebaseerd op het Statuut van Rome. Dit werd op 1 juli 2002 van kracht, nadat het was geratificeerd door zestig landen. Inmiddels zijn 111 landen partij bij het Statuut van Rome. Opvallend afwezig daarbij zijn, tot nu toe, de Verenigde Staten van Amerika, net als Rusland en China.

Courtroom 1 tijdens een inauguratieceremonie van rechters.

Voormalig Joegoslavië in 1991

tonen waar hij dan wél was geweest, onder meer met behulp van zijn dienstrooster, want hij was politiemann”, zegt Wladimiroff. “In de zomer van 1995 reisde ik door Bosnië op zoek naar informatie. Ik merkte al snel dat ik niet ver kwam, omdat ik nauwelijks medewerking kreeg. Daarom heb ik me toen tot het bevoegd gezag gewend en dat was de president van de Republika Srpska: Karadžić. Na ons gesprek vaardigde hij een bevel uit dat de autoriteiten mij moesten helpen, en daarna lukte het wél om aan informatie te komen.”

Wladimiroffs specialisme is economisch strafrecht. Zijn betrokkenheid bij het tribunaal berust puur op toeval. In april 1995 werd Duško Tadić aan het tribunaal overgedragen. De toenmalige griffier vroeg Wladimiroff of hij de verdediging op zich wilde nemen. Eerder was hij betrokken geweest bij

Den Haag: juridische hoofdstad

Niet alleen het Joegoslavië-tribunaal maar ook het nieuwe internationale strafhof (International Criminal Court, ICC) is gevestigd in Den Haag, in het voormalige KPN-hoofdkantoor aan de Maanweg. Het is de bedoeling dat het in 2014 verhuist naar een nieuw, door Deense architecten ontworpen gebouw op het terrein van de Alexanderkazerne. Behalve het ICTY en het ICC heeft Den Haag nog meer internationale rechterlijke instanties: het Internationale Hof van Justitie en het Permanente Hof van Arbitrage, gevestigd in het Vredespaleis. Bij deze organen van de Verenigde Naties kunnen staten hun onderlinge geschillen beslechten. Daarnaast zijn er in Den Haag een paar belangrijke organisaties die zich met rechtspleging en rechtshandhaving bezighouden: Europol, Eurojust, en de Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW). Niet voor niets noemt Den Haag zich graag de juridische hoofdstad van de wereld. Deze benaming vindt zijn oorsprong in de woorden van voormalig secretaris-generaal van de Verenigde Naties Boutros Boutros-Ghali, die Den Haag *the legal capital of the United Nations* noemde.

Voormalig Joegoslavië in 2008

het ontwerpen van een regeling voor de manier waarop verdachten door het tribunaal advocaten krijgen toegewezen. “Toen duidelijk was dat Tadić zelf ook wilde dat ik voor hem optrad heb ik het gedaan. Ik kreeg er 200 dollar per dag voor, een fooi, maar ik vond het eervol en spannend om te doen. Van de allereerste zitting kwam ik geschrokken terug. Ik sprak best aardig Engels vond ik zelf, maar ik bleek de enige *non-native speaker* te zijn naast de verdachte, en alles was nieuw. Niemand wist hoe het werkte. Procederen in het Engels bleek toch anders dan converseren. Ik was toen tevens hoogleraar in Utrecht en ik heb zes van mijn studenten ingeschakeld om een half jaar met me mee te werken. De eerste *management hearing*, regiezitting, ging aanmerkelijk beter. Ik zat inmiddels in de materie en had meer zelfvertrouwen gekregen. Na de beginfase heb ik mijn toenmalig compagnon Fons Orie erbij gevraagd.”

“VAN DE ALLEREERSTE ZITTING KWAM IK GESCHROKKEN TERUG; PROCEDEREN IN HET ENGELS BLEEK TOCH ANDERS DAN CONVERSEREN”

Zowel Wladimiroff als Orie, tegenwoordig rechter in het Joegoslavië-tribunaal, spreken onuitsprekelijk lijkende namen van verdachten en plaatsen feilloos uit. Bij Wladimiroff komt dat omdat hij een Russische vader heeft, en de vakanties in zijn jeugd in voormalig Joegoslavië doorbracht. Inmiddels spreekt hij behalve Russisch ook BCS (Bosnian-Croatian-Serbian; Servo-Kroatisch, zouden we voor de oorlog zeggen). Orie stelt er een eer in die namen goed uit te spreken; daar oefent hij op. “Het is niet moeilijker dan het snel uitspreken van een Italiaanse tekst”, zegt Orie. Met dat laatste heeft hij ervaring als zanger. ▶

Onontgonnen terrein

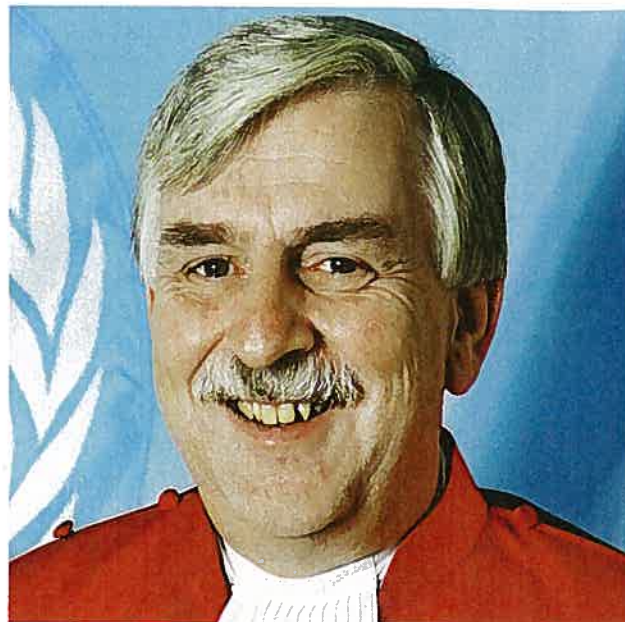
In het begin was het pionierswerk. In het statuut van het tribunaal stond voor welke misdrijven het tribunaal bevoegd is: misdaden tegen de menselijkheid, schending van de verdragen van Genève, genocide en oorlogsmisdrijven, maar een omschrijving ontbrak. Wladimiroff: "Dat past in het Angelsaksische systeem, dat veel minder met wetten werkt dan ons systeem. Eigenlijk was er dus geen materieel recht. Procesrecht was er wel: dat is geschreven door de rechters, die uit alle windstreken kwamen. Het feit dat de voorzitter sterk Engels georiënteerd was heeft ertoe geleid dat het procesrecht de kant van een Angelsaksisch systeem is opgegaan. De rechters zijn lijdelijker; het initiatief ligt bij de procespartijen. Zo worden getuigen niet door de rechter ondervraagd, maar door partijen zelf. We hebben veel moeten leren, onder meer hoe je een *cross-examination* doet."

Fons Orie: "We kregen een aanbod te worden getraind in de Anglo-Amerikaanse procestechnieken. Onder onze opleiders was een Engelse *barrister*, Steven Kay. Vervolgens hebben we hem gevraagd te blijven, en zo zijn we de verdediging van Tadić met z'n drieën gaan doen."

Orie zit inmiddels al weer jaren aan de andere kant van de tafel. In 1997 werd hij benoemd tot raadsheer in de Hoge Raad, en in 2001 werd hij gekozen tot rechter in het tribunaal. Hij is in 2004 herkozen en sindsdien is zijn benoeming verschillende malen verlengd. Op dit moment is hij voorzitter in de zaak tegen Gotovina, Čermak en Markač, drie Kroaten die worden vervolgd voor misdrijven tijdens 'operatie Storm'

"HET TRIBUNAAL HEEFT EEN ENORME ONTWIKKELING OP HET GEBIED VAN HET INTERNATIONALE STRAFRECHT INGEZET"

(1995), waarin Kroatië zijn bestuurlijke en militaire macht herstelde. De Republiek van Servisch Krajina had die op Kroatisch grondgebied enkele jaren feitelijk uitgeoefend. De eerste hobbel destijds was die van de bevoegdheid van het tribunaal. "Wij voerden aan dat het tribunaal niet bevoegd was, een verweer waar je nauwelijks omheen kunt bij zo'n eerste zaak", vertelt Wladimiroff. "Volgens de klassieke opvatting kun je een internationaal tribunaal alleen oprichten via een verdrag tussen staten, en dat was hier niet het geval. Maar de appelkamer van het tribunaal oordeelde dat

Fons Orie

de oprichting door de Veiligheidsraad legitiem was, omdat het tribunaal supranationaal is, dus niet tussenstatelijk, en de Veiligheidsraad bevoegdheden heeft tot handhaving of herstel van de vrede. Hieraan ontleent het tribunaal sindsdien zijn bevoegdheid."

Vervolgens moest er materieel recht worden ontwikkeld. Wladimiroff: "Een enorm werk, en geweldig om te doen. Zoiets maak je nooit mee. Op zoek naar delictsommschrijvingen hebben we onderzoek in rechtssystemen van de hele wereld gedaan. Wat is bijvoorbeeld een misdaad tegen de menselijkheid? Moet dat systematisch zijn gebeurd én wijd verspreid, of voldoet een misdrijf aan de definitie als het óf systematisch óf wijd verspreid is gebeurd? Een aantal landen had hier bepalingen over, vaak in militaire handboeken."

Orie: "Het was echt onontgonnen terrein. Het tribunaal heeft een enorme ontwikkeling op het gebied van het internationale strafrecht ingezet. Rechtsvergelijking geeft een grote stimulans aan het begrip van het recht; via buitenlands recht heb ik meer geleerd van het Nederlandse recht dan tijdens mijn opleiding."

Wladimiroff: "In de Tadić-zaak is voor het eerst sinds de Neurenberg-processen rechtspraak over oorlogsmisdrijven ontwikkeld. Dat gaat door, er wordt steeds aan geschaafd en gevijld, maar het grote knipwerk is toen gedaan."

Een schot hagel

In 1997 werd Tadić veroordeeld tot twintig jaar gevangenisstraf. In 2001 kreeg generaal Krstić 46 jaar cel wegens de moorden in Srebrenica. Een hoge straf, maar niet veel

Boek en film

In 2008 publiceerde Carla del Ponte, hoofdaanklager van 1999 tot 2007, haar memoires: *La Caccia (De jacht)*. Eind vorig jaar kwam de film *Sturm* uit, in Nederland onder de titel *The Tribunal*. Dit drama van Hans-Christian Schmid volgt de hoofdaanklager, een personage dat losjes is gebaseerd op de persoon van Carla del Ponte, in haar werk bij het tribunaal. De film is zowel in voormalig Joegoslavië als in Den Haag opgenomen. De politieke thriller geeft een indrukwekkend beeld van de ethische dilemma's waar de aanklager mee te maken krijgt. Op het Filmfestival van Berlijn won de film verschillende prijzen, waaronder de Amnesty International Filmprijs.

vergeleken bij de eis: acht keer levenslang. Momenteel staan zo'n veertig personen terecht, in verschillende stadia van het proces. Er zijn sinds de oprichting meer dan 160 verdachten aangeklaagd, onder wie staatshoofden, minister-presidenten, legerleiders en andere hooggeplaatste politieke en militaire leiders van verschillende partijen in het conflict. Het tribunaal veroordeelde meer dan zestig personen. Een mijlpaal was de veroordeling in de Celebići-zaak, waarin het tribunaal voor het eerst oordeelde dat verkrachting als terreurinstrument was ingezet en een misdrijf tegen de menselijkheid was.

Het proces tegen Slobodan Milošević eindigde in maart 2006 niet met een uitspraak, maar met het overlijden van de ver-

Mischa Wladimiroff in concentratiekamp Omarska in Bosnië, begin 1996.

dachte. Wladimiroff trad in die zaak op als *amicus curiae*. “Milošević erkende het tribunaal niet, wilde nergens aan meewerken en had dus ook geen advocaat nodig, vond hij. ‘This is a false tribunal’, zei hij op de eerste zitting. Maar een verdachte voor het tribunaal kan eigenlijk niet zonder advocaat, omdat het proces niet door de rechter maar door partijen wordt bepaald. De verdachte heeft iemand nodig die de regels van het spel kent. Omdat je iemand geen advocaat kunt opdringen hebben we de constructie van de *amicus curiae* gebruikt. Eigenlijk is een *amicus curiae* in het Angelsaksisch systeem iemand die de rechters vrijblijvend informeert over een bepaald onderwerp. Het tribunaal benoemde Steven Kay, een advocaat uit Belgrado en mij. Milošević negeerde ons volledig. Hij was zelf overigens meester in de rechten, maar was de rechten niet meester.”

In november 2002 moest Wladimiroff de zaak neerleggen. “De zaak had drie onderdelen: Kosovo, Kroatië, en Bosnië en Herzegovina. In het eerste deel, Kosovo, hadden de aanklagers een grote hoeveelheid feiten opgenomen. Voordat het tweede deel begon heb ik daarover tegen een journalist gezegd: ‘Als je met een schot hagel schiet, is er altijd wel een kogeltje raak’. Milošević vond toen dat ik bevooroordeeld was en de zaak niet meer kon doen. Hij was natuurlijk een geboren manipulator: deden wij iets dat hem beviel, dat liet hij zich dat prettig aanleunen; beviel iets hem niet, dan ageerde hij onmiddellijk. Nee, ik heb niet overwogen om zelf op te stappen, want ik vond niet dat mijn uitlatingen getuigden van bevooroordeeling. Als rechter had ik het niet kunnen zeggen en als advocaat van Milošević ook niet, maar als *amicus curiae* wel. Ik vond het vervelend dat ik moest stoppen, maar het was ook een opluchting. Want het was een zaak waar veel druk op lag en ik werkte harder dan ik wilde. Een week later klopte Cees van der Hoeven aan en begon de Ahold-zaak.”

Rechtsontwikkeling

Naar verwachting komt er in 2014 een einde aan het bestaan van het tribunaal, tenzij een van de meest gezochte verdachten, Mladić, alsnog wordt aangehouden. Het Joegoslavië-tribunaal voorziet in rechtspraak in twee instanties; er zijn drie kamers in eerste aanleg en één in hoger beroep. Op de vraag of het tribunaal, nu het eind in zicht komt, een succes kan worden genoemd antwoordt Orië: “Of het geslaagd is hangt natuurlijk van de verwachtingen af. De vanzelfsprekendheid dat je niet strafrechtelijk ter verantwoording wordt geroepen voor oorlogsmisdaden is verdwenen, op alle niveaus. Dat beschouw ik als het belangrijkste succes. Het is van belang dat hier staatshoofden en andere hooggeplaatste personen terecht hebben gestaan. ▶

Criminaliteit stopt niet zomaar als je er serieuze rechtspleging op loslaat. Als dat wordt verwacht, kan een tribunaal daaraan niet voldoen. Voor zover het tribunaal een rol speelt in het bijdragen aan vrede denk ik dat die rol beperkt is. Er zijn zoveel factoren die bepalen of het oorlog wordt of niet. Maar je ziet wel dat de rechtspleging hier een bepaald besef teweegbrengt dat ertoe kan bijdragen dat er minder snel een oorlog uitbreekt. Het tribunaal heeft bijgedragen aan het besef dat oorlogsmisdrijven niet alleen door de tegenpartij worden gepleegd, maar dat ook de eigen mensen iets verkeerd kunnen doen. En het tribunaal heeft veel aan de rechtsontwikkeling gedaan, zowel procedureel als materieel. Zonder dit tribunaal zou er geen Internationaal Strafhof zijn geweest. Er is een grote hoeveelheid jurisprudentie ontstaan, en er wordt veel kennis overgedragen aan anderen.”

Wladimiroff: “Wat mij in de eerste jaren van het tribunaal opviel was dat men in voormalig Joegoslavië naar het tribunaal keek vanuit een puur eigen belang. Prima als iemand van de tegenpartij werd berecht en een schande als het

iemand uit het eigen kamp was. Men geloofde ook niet in de onafhankelijkheid en eerlijkheid van het tribunaal: er zaten veel Amerikanen in, het gebeurde met Amerikaans

**“DE VANZELFSPREKENDHEID DAT JE NIET
STRAFRECHTELIJK TER VERANTWOORDING
WORDT GEROEPEN VOOR
OORLOGSMISDADEN IS VERDWENEN”**

geld, zo was het idee. Ik heb het tribunaal altijd als eerlijk en rechtvaardig ervaren. Ik denk dat de verdachten niet op een betere manier berecht hadden kunnen worden dan hier is gebeurd: door de beste rechters die er zijn en met alle faciliteiten voor rechtsbijstand en onderzoek.” ■